

SİYÂSET-İ ADLİYYEDEN MÜHİM BİR MEBHÂS*
(MUHAMÂT 13; Sayfa: 392-402)

A Grave Matter in Our Forensic Policy
(Muhamât, Volume: 13, pp. 392-402)

Yanko VİTİNOS

Çev. Belkıs KONAN**

(Şeriât-ı İslâmiyenin akd ve fes-i nikâh hakkındaki ahkâmı Hristiyanların ve ale'l-ıtlak gayr-i müslimlerin adem-i tazyîki esâsı üzerine mübteni olduğu metûn-ı mezkûreden ve ol babdaki şerhlerden müstebân oluyor. Lâkin burada itiraz olunabilir ki izâhat ve delâil-i mesrûde münâkehâta müteâllik ahkâmın bâlâda gösterilen iki kısmından tasdîk tarafeyn tahtında bulunan birincisine yani akd ve fesh-i nikâha âid olub ahkâm-ı mezkûrenin ikinci kısmına dahîl olan ve bâb-ı meşihât ile Patrikhâne arasında münâzaun-fih bulunan hizâne ve nafaka mesailine taalluku görülemiyor ve zaten bâb-ı meşihât bu taalluku kabul etmediğinden dolayı Patrikhânenin iddiâsını red ediyor)

(Sadedden hâriç add olunan bu izâhat me'sele-i münâzaun-fihanın teşrihine mukâddeme olmak üzere arz olunub bu kadarı da te'min-i maksada kâfi görülmeğe bundan sonraki mütâlaât) şu ikinci kısma hasr olunacak ve birinci kısım ahkâm ile cihet-i temâmî-i irtibâtı gösterilecektir.)

(Şeriât-ı İslâmiyenin dünyaya müteâllik ahkâmı üç büyük kısma münkasımdır ki Münâkehât , Muâmelât, Ukûbâtır. Hızâne ve nafaka

---

* Yanko Vitnos Efendi'nin Şurâ-yı Devletin üç kararı hakkındaki Tenkidâtından Ma'bâd.

** Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

mesâilinin bu üç kısmından hangisine dahil olduğunu anlamakda bir müşkilât var mıdır? Akd ve fehs-i nikâh ve tâlak ve zevciyet ve neseb ve karâbet ve hizâne ve nafaka vesâir hakkındaki ahkâmın mecmu'u kitâb-ı nikâh ve tâlakı teşkil ediyor ve yalnız şeriât-ı İslâmiyede değil belki bi-l-cümle edyânın şeriâtlarında dahi böyledir. Hatta münekehâta müteâllik ahkâmı şeriât kitaplarından ahz edüb zamana muvaffık ta'dilât-ı cüz'iyeye ile kanûn-ı medeniyyenin bir kısmı şekline ifrâğ iden Avrupa ve Amerika vesâir kıt'atın bi-l-cümle memâlik-i meşrûtasının kanûnlarında dahi böyledir. Bu kanûnların her biri herhangi cemiyet-i siyâsiye için yapılmış ise cümle-i ahkâmı o cemiyetin cümle-i efrâdına mütesâviyen şâmil olmak üzere yapılmıştır.)

(İmdi şeriât-i İslâmiyenin münekehâta müteâllik kitabının bazı bablarında gayr-ı müslimler hakkında başka ve diğer bazı babların da dahi başka esâslara müsteid ahkâm ve kavâid kabul etmiş olmasını farz etmek mümkün ve caîz midir. Eğer mümkün ve caîzdir denebilir ve esbâbı da gösterilir ise o halde akd-i nikâh ve fesh-i nikâh ve muharremât vel'evliya ve'l-ikfâ ve'l-mihr vesâire hakkındaki ahkâm yalnız müslümanlar hakkında cârî olmak üzere mevzû' olub gayr-i müslimlere kat'en taallûku olmadığı umûmem mu'terif olduğuna rağmen -bâb-ı hizânenin şâmil olduğu ahkâm hem müslimler ve hem de gayr-i müslimler hakkında icrâ olunmak üzere vazî' olunmuş olduğu iddiâ olunabilir.)

(Lâkin kuvâid-i külliyyeden sarf-ı nazar ile ahkâm-ı mezkûrenin -Öte tarafının Dîn-i İslamca mültezim olan istiklâl-i dîniyyesine ve istirâhat ve cüdâniyyesine hâlel gelmemek şartıyla- hem müslümanlar ve hem de gayr-i müslimler hakkında tatbîk olunabilecek) mahiyette olub olmadığını anlamak için bir kere başlıcalarını gözden geçirelim.)

(İşte mültekânın ahkâm-ı hizâneye dair bir fikrası "El-ümmü ehakku bi-hizânetihi" *"veledühâ kable'l-firkahû ve ba'dehâ sümme ümmühâ ve in 'illet sümme ümmü'd-düb sümme uhtü'l-veled"* *"Li-ebeveyn-i sümme li-ümmi sümme li-ebb sümme hâletühû kezâlik sümme ammetühû kezâlik ve benâtü uhtü ülä"* *"min benâti'l-ahi ve hünne ülä min ammâti ve min nekahti gayr-i mahremuhû sekata hakkuhâ"* *lâ men nekahtü mahremuhû ke ümme nekahtü ammuhû ve ceddetü nekahtü ceddühû .... kâne lem yekün"* *mir'etü fe-elhaku li'l-isâbeti alâ tertîbihim lâkin lâ tedfe'u sabiyyeten ilâ usbe-i gayr-i*

mahremü" " ke-ibnü'l-'amm ... velâ ilâ fâsikun mâceni ve in ectemi'û fî deracetin fe evra'ahüm ûlâ")

(Bu ahkâmın birinci kısmı hemen cümleten şeriât-i İseviyye ahkâmına tevâfuk etmez ve ikinci kısmı esâsen tevâfuk ediyor denebilir ise de ancak hâkim-i şer İsevi ma'rifetiyle icra olunur ise bundaki maksad dîni ve edebî ve ahlâkı te'mîn olunabilir.)

(Ma'lûm olduğu üzere şeriât-ı İslâmiyede akraba iki sınıfa münkasımdır: Usebât ve Zev'îl-erhân- Roma Hukukunun hâl-i atîkinde dahi bu böyle idi Asâbeye "*agnatus*" ve zî-i rahme "*cognatus*" derler idi muâhheren karâbetin esâsı olan nikâhı serâir-i dîniyye mertebesine isâl iden dîn-i İseviyenin te'sîr-i nüfûzuyla bu usûl- karâbet ta'dîl olunmuş ve usebât ve zev'îl-erham farkları ref olunarak iki sınıf tevâhid edilmiştir.)

(Bu sebebe mebnî karâbet iki şeriâtte başka başka esaslara meesses olmağla birinde mahremiyyet ve hak-ı hızâne hakkında mevzûu ahkâm diğerininkine asla tevâfuk etmez binâen-aleyh şeriât-ı islâmiyye ahkâmınca bir yetimin terbiyesi akrabasından filâna havale olunmak lâzım geldiği halde şeriât İseviyye bu vezâifin akrabadan başkasına tevdi' icâb ediyor. Hele "men nekâhte gayr-ı mahremahû sakâta hakkuhâ" hükmü ile buna mümâsil ahkâmın esâsı olan mahremiyyet ne) şeriât İseviyenin ve ne de şeriât-ı Museviyenin ahkâmına muvâfık gelmez. Şeriât-ı İslâmiyede karâbet cihetiyle mahremât yedi sınıf olduğu halde şeriât-ı Museviyyede yalnız beş sınıftır. Zîra Musevilerde bir kimsenin birâder ve hemşiresinin evlâdı kendüsüne harâm olmaz bil-âkis şeriât-i İseviyyede derece-i karâbetden mütevellid mahremiyetler şeriât-ı İslâmiyyeye nisbeten o kadar çokdur ki hak-ı hızânedan bahs iderken anların yarısını bile ta'dâda lüzûm yokdur üç şeriâtte sınıf-ı mahremiyetin adedce tehâlifî münâsebetiyle birinin mesâil-i hızâne hakkındaki ahkâmı çok def'a diğerinin mensûbiyeti arasında tekevün edecek mesâile -kendi şeriâtlarının ahkâmına halâl getirilmeksizin- tatbîk ve icrâ olunamaz. Şu halde saîr şeriâtların münâkehâta müteâllik ahkâmı mensûbiyeti arasındaki muâmelâtı tatbîk olunurken şeriât-ı İslâmiyenin müdâhale etmesi - Serbeste-i edyân ve müsâvât-ı siyâsiye nokta-i nazârından- doğru olur mu ve mesela hadineye tevdi' lâzım gelen bir sabî-i gayr-ı müslimin şeriât-ı İseviyye veya Museviyye ahkâmına tevfiân filan hatuna teslim olunmak icâb ider iken bu şeriâtların ahkâmına tercihen şeriât-ı İslâmiyenin ahkâmına tevfi-i muâmele edilse muvâfık olur mu? Hürriyet-i

dîniyenin başlıca esâsı hürriyet-i terbiye-i dîniyye ve edebiyeye olduğunu ve edyân-ı muhtelifeye mensûb milletlerce edeb'üd-dîn ve edeb'üd-dünya mesâilinde müttehîz ve mer'î kavâidin pek çok def'a bir birinden farklı idüğünü hatıra getirür isek şu suâle vereceğimiz cevâb kendi kendine zihne tebâdür ider² Şeriât-ı İslâmiyenin ahkâm-ı umûmiyesi ruhundan hasıl olan kanâat ve cüdâneye şu merkezdedir ki bir memleket-i islâmiyyede yaşayan gayr-i müslimlerin terbiye-i dîniye ve edebiyelerinin ihlâl ve taz'yîk olunmasını tecvîz etmez.)

(Ya hızâne hakkındaki ahkâmın ikinci kısmına ne diyelim bu ahkâm mevzû-i bahsimiz olan mes'ele üzerine fazla bir ziyâ-i mevzû' işâa ettiği cihetle tekrar zikr olunmak zahmetini değer.)

(İşte mültekânın bu babdaki fıkrası "Lâkin lâ-tedfeu sabiyyeten... ilâ fâsukûn maa cen ve ectemiû fi derâcetini fe evrâuhûm ulâ" dîn-i İsevi ve Museviyece fasık ve mâcin ve tarîk-i hakdan fârig bulunan İsevi veya Museviyi hâkim-i şer-i İslâmı mı bir kaç Hristiyanın ve bir kaç Yahudinin içinde seçecek? Ve eğer bir yetimin hazinesine akrabasından iki kişinin mütesâviyyen hakkı olur ise içlerinden evrâr'ını ve diğerinden ziyade vezâif-i dîniyyesini ifâ ider olanı kim tefrîk idecek?

Umamam ki bu suâle "işte yalnız bu ahkâm Müslümanları mahsûsdur bunlar gayr-i müslimler hakkında icrâ olunmaz Müslümanlarca ve esâsı dîn-i İslâm olan devletce anların evrâr' fâsıkı birdir." yolunda bir cevâb verecek ve bu mütâlâ-i dîniyyeden bir hükm-i siyâsi çıkarmak isteyecek kimse bulunsun çünkü böyle bir fikir de bulunmak devr-i istibdâdda hüküm-fermâ olub Osmanlıları ikiye yani millet-i hâkime ile milel-i mahkûme ye tefrîk iden ve Meşrûtiyetin ilânı ile beraber (Battalda hıfzı) muâmelesine uğrayan nazâriyyenin ihyâsını arzu eylemek dimekdir. Bil-âkis ehl-i insâf ve ferâset ve vakıf-ı ma'ana ve ahkâm-ı milliyet olanlar yalnız akd ve fesh-i nikâha müteâllik değil belki hızâne ve nafaka ahkâmı dahîl olmak üzere münakehâte dair olan bi-l-cümle ahkâm-i şer'iyye-i İslâmiye yalnız Müslimanlara mahsûs olub gayr-i müslimler ve ba hususi nikâhı serâir-i dîniyyeden add eden ve terbiye-i dîniyyenin taa beşikden başlanmasını farz

² Müteâlât-ı mesrûdeyi zihnen birâz tevsî' etmiş olsak Ma'arif Nezâreti tarafından bundan evvel Meclis-i Meb'usâna tevdi' olunan Levâyih Kanûniyyenin gerek rü'esa-i ruhâniyyeyi ve gerek Hristiyan meb'uslar ile milel-i Hristiyaniyenin mütehâizân ve danişmendânını niçün bu derece ürkütmüş ve cümlesini bu kadar telâşa düşürmüş olduğunun esbâbını anlarız.

bilen Hristiyanlara şumûli olmak üzere vaz' olunmamış olduğuna ve " Küffâr Hukûk-i Şer'i ile muhâtab değildirler" me'alindeki hükmün derece-i şumulü ne kadar mahdûd farz olursa dahi hezâneye ve ale'l-ıtlâk münekehâte müeteâllik ahkâm her halde bu istisna dahîlinde bulunacağına şüphe etmezler ve fi-l-hakika şeriât-ı İslâmiyye nikâhın icâbat ve müteferûatında olan evlâd-ı ıyâl terbiyelerle iştigâl ibâdatın bazı nev'inden ifdâl bildiği halde şeriât-ı İseviyye ile şeriât-ı Museviye'nin bu hususdaki ahkâm-ı mütemâsilesinin eşkâl-i hüsn-i ceryânına müeddi ahkâmı şamil olduğuna kabul etmek mümkün müdür? Mevkûfâtın "Kefere bizim ahkâmımızı cemîyi ihtilâfatıyla iltizâm etmemişlerdir lâkin ehl-i zimmet oldukları sebebiyle biz taarruz eylemeyiz" yolundaki fıkrası bu suâle cevabı kafi olur zan ederim şu hakâyika nazâran Rum ve ale'l-ıtlâk gayr-i müslim olan zevcelerin yedlerine muhâkim-i şer'iyye tarafından itâat ilâmât ve hüccetlerinin itâsı ve evlâd-ı sıgâr-ı gayr-i müslimenin terbiye-i dîniyye ve edebiyelerini şeriât-ı İseviyenin irâe ettiği kimselerden gayr-i kimseye havâlesi taarruz değil midir?)

(Ma maa fih buralarının cümlesi mümkün olsa dahi meseleye bir te'siri olamaz çünkü Sultan Fatih Hazretlerinin imtiyâzâtı ve bunların esbâb-ı itâsı mes'elesinden sarf-ı nazâr edilse bile feth-i Kostantiniyyeden berü hükm-i zamâne teb'an vesâir devletlerin mesleğine imtisâlen devlet-i Osmanıyyece ittihaz olunan ve dört asırdan ziyâde tûl-i müddet devam iden meslek-i idâri bu mes'eleyi hâl etmiştir ma'lûm olduğu üzere kurûn-ı atikâ ve vüstâda teşkilât-ı adliyye Avrupa'da dahi zamanımızda buldukları halde değil idi umûr-ı adliyyenin ekser-i aksâmı "Tribunaux spirituels" yani muhâkim-i şer'idin ellerinde bulunur ve zamâna mahsûs bir usûl-i muhâkemeye tevfiân rü'yet olunur idi ba'dehu aheste aheste dâvalar muhâkim-i şer'iyyeden nez' olunub müceddeden teşkil olunan muhâkim-i kanûniyye tevdi' olunmuş ve nihâyet muhâkim-i şer'iyyeye küllüyen el çekdirilerek umûm Avrupa memâlikinde umûr-ı adliyyenin idâresi şimdi gördüğümüz şekle girmiştir. Kurûn-ı müteâhirede memâlik-i şarkıyye Avrupa'ya nisbeten bazı hususâtda geri kaldığı gibi ale'l-ıtlâk umûr-ı idâre-i dahîliyede ve ez-cümle usûl-i tevzi-i' adâlet husûsunda taa Tanzimat-ı Hayriyyenin neşrine ve Kırım Muhârebesinin hitâmına kadar usûl-ı atikâyâ riâyet etmiş ve muhârebe-i mezkûrenin netâicinden olmak üzere Devlet-i Osmanıyye hey'et-i düveliyye-i Avrupaiyyeye dahîl olmuş olmağla usûl-i idâre-i dahîliyyesini tedricen ve zamanın müsâade ettiği surette Avrupa memâlikinde câri usûl-i

idâreye tevfikâ başlamış ve ol sırada icrasına şur'û eylediği islâhattan biri Patrîk ve Metro-polid hanelerdeki Mecâlis-i Ruhâniyyenin vus'ât-ı selâhiyyetini tahdîd ve vezâifini ta'yîn ider nizâmât-ı mahsûsa tanzîm ettirilmesiyle mevki'-i icrâya vaz'i maddesi bulunmuşdur. 1856 veya 1857 sene-i milâdiyesine gelinceye kadar ale'l-umûm mûnekehâta müteâllik olarak Rumlar arasında zuhur iden dâvalar Rum Patrikhânesinde rü'yet olunub mecâlis-i ruhâniyyenin ol babdaki kararları Patrikhânece icrâ olunduğu ve icrâsından imtinâ' iden mahkûminin habsine mahsûs Patrikhânece bir de hapishâne mevcûd olduğu ol-zamana yetişüb re'yü'l-ayn olarak görmüş olan ihtiyârlarımızın hatırlarındadır Rum Patrikhânesinin nizâmât-ı cedidesi tanzim olduktan sonra dahi mûnekehâtdan mütevellîd akd ve fesh-i nikâh ve nafaka ve hezâne mesâili gibi dâ'vîyi min-el-kadîm ceryân ettiği gibi Patrikhânedeki meclis-i ruhâni yani mahkeme-i şer'iyye-i İseviyye rü'yet ve fasl'a devam etmiş ve yalnız hükümetce teşkil olunan mecâlis-i kanûniyye kesb-i intizam idüb teşkilât-ı mehâkim-i ünvanı tahtında neşr olunan kanûn-ı mahsûsun hükmüyle "Mahkeme" namını dahi aldıkları ve mehâkim-i şer'iyyenin vezâifinden akûbât ve muâmelâta müteâllik dâvalar kanûnen kat'iyyen kendülerine nakil ve tevdi' olunduğu sırada yani bundan takribân kırk sene evvel bâb-ı meşihât bu tanzim-i umûmi sırasında kendine bırakılan mûnekehât da'vâlarının umûmuma salâhiyetdâr olduğu ve binâen aleyh tebaa-i gayr-ı müslime arasında tekevvün edecek bu gibi da'vâların dahi mercii mücerredî kendüsü olmak ve ancak sebebi gösterilmeksizin akd ve fesh-i nikâh ahkâmı müstesnâ tutulmak icâb ideceği mûtaâlasını ilk defa olarak dermeyân etmiş ve bâb-ı âli bu mûtaâlayı tasvîb ve kabul ve mesela Rumlar arasında mütekevvün olan sığâr-ı nafaka ve hezâne da'vâlarını ve hatta bazı itâat meselelerini bile bâb-ı meşihâtda ki mehâkim-i şer'iyyeye havâle etmeğe başlamış ve işte bu sebebden dolayı Rum Patrikhânesi imtiyâzat-ı mezhebiyyemize ve cemâatimizin mübteni olduğu esâslara ve münselik olduğumuz adâba hâlel getiriliyor diye şikâyete başlayub feryâd-ı ayyûka çıkarmış ve meselenin ehemmiyet-i ma'neviyyesinin azâmetine nazâran bu kadar telaş etmekte de haklı bulunmuşdur. Ma-maa-fih Patrikhânenin hürriyet-i vicdân masuniyyet-i adâb-ı dîniyye hukûk-ı esâsiyyesi namına ettiği feryâdın -farz-ı mahâl olarak- hükümetce nazâr-ı ehemmiyete alınmamasında bir beis olmadığı itikâdında bulunsa bile bi-l-cümle efrâd-ı milletin mükellef buldukları hıdemât-ı vataniyyeyi vezâif-i mukaddeseden add etmeğe devam eylemeleri lâ-büdd olduğu cihetle bu fikr-

i mukâddesiyeti ihlâl edecek bir takım ahvâlin ihdâsından ictinâb edilür ise hem usûl-i meşrûtiyetin kuvâidine ve hem de hikmet-i hükûmetin icâbatına muvâffık bir siyâsete sülûk edilmiş olacağı inkâr olunmaz mesela:

İlân-ı Meşrutiyetden sonra Hristiyanlar müdafâa-i vatan hıdmet-ı müstevcib'ül muahhâretinde olmak hürriyetinde Müslümanlar ile müteşârik bulunmağla içlerinde bu vazâfe-i mukâddesenin ifâsı uğrunda şehid-i vatan³ rütbesine ihraz edecek olanlarının terk edecekleri yetimlerin terbiye-i dîniye ve edebiyelerine itikâd ettikleri şeriât-ı İseviyeden gayr-ı şeriâtın ahkâmına tevfikân bakılacağını ve buna rüesâ-i ruhâniyelerinden başka hakimler tarafından nezâret edileceğini anladıklarında mutlaka gayret-i vataniyelerine bir zaaf bir gevşeklik dârı olacağına tabiât-ı insaniyenin gavâmızına ve itikâdât-ı dîniyenin efkâr ve a'mâl-i avâm ve havâs üzerine icrâ etmekde olduğu nüfûz ve te'sirânın derecâtına vâkıf olanlar şüphe etmezler

(Şu halde vatan uğruna fedâ-i can edecek neferât-ı Hristiyanıye eytâmına aîd nafaka ve hezâne mesâilinin şeriât-ı İslâmiyyeye tevfikân rü'yetine bir güne manî olmasa bile (ki vardır) hikmet-i hükümet bu halin netâyicini mehâzir-i azîmeden add etmeze mi? Lâkin bu mesele de nazardan dîr tutulmayacak bir nokda daha vardır şöyle ki Avusturya ve Bulgaristan Devletleriyle muâhharân akd eddiğimiz muâhedât ve mukâvelât gözden geçirildikde görülüyor ki gerek Bulgaristan'da ve gerek Bosna ile Hersek'de mütemekkin ahâli-i İslamiyenin hali -şerâttan tatbikâtı nokta-i nazârından- Memâlik-i Osmaniyede ki ahâli-i Hristiyanıyenin haline müşâbih olub aralarında bir fark varsa o fark Müslümanların lehindedir. Orada ki Müslümanlar nafaka ve hezâne dahîl olmak üzere bi-l-cümle münekâhât mesâiline şeriât-ı İslâmiyye ahkâmına tevfikân rü'yete me'zûn oldukları gibi daha bir çok mevâd-ı hukukiyyede dahi bu yolda me'zûniyetleri vardır.)

(Memâlik-i Hristiyanıyede mütemekkin Müslümanlar için hal böyle iken Memâlik-i Osmaniyede bulunan ve şeriâtlarında münâkehâtdan başka umûr-ı dünyeviye hakkında hiç ahkâm bulunmayan hristiyanlar için yalnız bir nafaka ve hezâne meselesinin şeriât-ı İseviye ahkâmına tevfikân rü'yeti

³ Ahvâl-ı Milliye ve siyâsiyemize nazaran hikmet-i hükümete gayet muvâffık olan bu ta'bir belğin ihtirâ'-i şerefi bana aid değildir bunu ilk def'a olarak Şişlediki Rum Kabristanına bi-l-münâsebe vakî' olan ziyareti sırasında reis-i mücâhidin-i vatan Mahmud Şevket Paşa Hazretleri isti'mâl etmiştir.

(farz-ı mahâl olarak hiç hakları olmadığı farz olursa bile) şu meşrutiyet zamanında neden bu kadar çok görülsün? Zaten mutlâkiyetin devam ettiği dört yüz elli seneyi mütecâviz müddetde böyle olmuyor idi? Meşrûti evliyâ-i umûrumuzca rûh ve esâs mesele bir az ta'mîk edilmiş ve civar devletlerle daha dün akd ettiğimiz muâhedât ve mukâvelâtın bazı ahkâmı o kadar çabuk unutulmuş olsa isi Hristiyanlar nafaka ve hezâne gibi mesâil-i şerîyyelerine bi-vechin ve bi-fâidetin müdahale olunmuş ve Şurâ-yı Devletçe de ahkâm-ı kanuniyye ve kavâid-i münâzaraya muhâlif mukârrerât ittihâzına sebebiyet verilmiş olmaz idi her ne ise biz yine bu kabil mütâlaâta hafîme çekerek yukarıda hülâsâten serd ettiğimiz ma'lûmat-ı tarihiyye avdet edelim hülâsa-i tarihiye-i mezkûriyeden anlaşılıyor ki ezmine-i sâlifede saîr-i Avrupa ve Asya Devletleri misillü Devlet-i Osmaniye dahi usûl-ı câriye-i idâre-i adliyyeye tevfiân şeriât İseviyyeye aîd Hristiyan münâkahâti dava ve mesâilini külliyyen mensûb oldukları hükûmât-ı şer'iyyeye yani Patrikhânelere bırakmış⁴ ve Kırım Muhârebesinden sonra umûr-ı İdâreye ve adliyyesini tarz-ı cedîde ifrâğa şûr'u ettiği sırada Hristiyanların münâkahât da'vâları mümkün olduğu derecede ve kısmen Patrikhânelerde nez'â-i teşebbüs etmeyi münâsib görmüştür. Lâkin bu teşebbüsde şurası pîş-i nazâra alınmadı ki zamanımızın hükümünce ıslâhat-ı adliyye da'vâların mehâkim-i şer'iyyeden alınun mehâkim-i kanûniyyeye verilmek ile olup yoksa bir şerâitin diğêr şerâite nakil edilmekle olmaz ve olamaz.)

(İçinde bulunduğumuz zamanın hükmü, adâlet, istiklâl edyân, masûniyyet adâb-i dîniyye, komşu devletlerle münâkid mukâvelâtımızı, hıdmet-i askeriyenin ta'mimi münâsebetiyle hikmet-i hükümet iki şerâitin münâkehâta müteâllik ahkâmı arasındaki fark beş yüz senelik ta'amül-i kadîm, ve nihâyet Meşrûtiyetin müceddeden te'sis ettiği müsâvat-ı siyasiye bunların cümlesi lisân-ı hâl ile bağırıyolar ki akvâm-ı Osmaniyye-i Hristiyanıyyeye mazâret-ı ma'neviyesi zahîr ve akvâm-ı Omaniyye-i Müslimeye faidesizliği bâhir olan ve muhtac bulunduğumuz ıslâhat-ı adliyyeye ve saîr her türlü tanzimât ve tensikât-ı memlekete asla ta'llûku bulunmayan bir teşebbüsde evliyâ-i umûr-ı vâz geçmelidirler.)

(Büyük küçük her hangi işde hata vukû bulduğu anlaşılır ise hatayı itirâf ile beraber derhâl tashîhe şitâb etmek büyüklüğün şanındandır. Zaten de bu

⁴ Ma'lûmdur ki Tanzimât-ı Hayriyye gelinceye kadar Rumların muâmelât ve ukûbata müteâllik dâ'vîleri Patrikhâne ru'yet olunurdu.

mes'elede hatanın esâsını vazî' iden Şurâ-yı Devletdir. Hey'et-i vükelâ değildir.)

(Erbâb-ı ilm-i hukûk bu uzun mütâlaâtı mutlaka zaîd görürler mutlaka derler ki "Mütalaât sahibi devr-i meşrûtiyetde bulunduğumuzu umuttu mu islâhına yol göstermek istediği hal bir halî muvakkatdır. Meşrûtiyetin esâsına nazâran memleketin cümle-i kavânini milletin vekili olan Meclis-İ Umûmi tarafından müzâkere ve tasdik olunmak iktizâ ediyor. Saîr kavânin-i memleket bu yolda vaz' olunmakda olduğu gibi sırası geldiğinde elbet münâkehât hakkında dahi bir kanûn-ı umûmi yapılır. İşte ol sırada tefrikâ muhtaç ne görülüyor ise bâb-ı meşihât ve Patrikhâneler ile bi-l-istişâre tâb'ı tefrik edilür. Hatta Adliye Nezâretince nikâh-ı medeni unvânı tahtında böyle bir kanûn derdest-i tanzim olduğu rivâyet olduğuna ruş'u hale nazâran bu kanûnun yakında yapılacağı anlaşılıyor bu kanûn yapıldıktan sonra artık bâb-ı meşihât ile Patrikhâne arasında ihtilâfı mucîb bir mesele kalmaz.")

Cevabımız:

(İhtilâfı mucîb evvelâ hâl-i muvâkkat olduğuna şüphe yoktur. Lâkin bu muvâkkatlık ne vakit hitâm bulacak? Burası ma'lûm değildir. İnkilâb-ı siyâsimizin bi-t-tabî gösterdiği lüzûm üzerine müceddeden derdest-i tanzim bulunmakta olan kavâninden ma'ada devr-i istibdâddan kalma bilimum kavânimiz ahkâmının mübtene olduğu kavâid ve esâsların çoğu kimi meşrûtiyetinin icâbatına ve kimi şu istibdâd ve gaflet uykusuna dalmış bulunduğumuz müddet-i medide esnâsında milel-i saîrenin ilm-i teşri' ve tekniyinde husûle getirdiği terekkiyât-ı azîmenin mukteziyâtına muhâlîf bulunmağla cümlesinin arîz ve amîk tedkikiyle milel-i saîre-i mütemeddenin kavâninine muâdil bir hale getirilmesi lüzûmı bedîhi olduğuna ve taâdil ve ikmâl-i kavânin husûsunca memleketin seviye-i irfânına ve ahvâle ruhiyye-i hazırâsına nazâran bu gibi bir emr-i azîmin öyle üç dört sene zarfında ikmâlî müyesser olamayacağına ve ihtilâf ve mübâyenet ahkâmı bu kadar büyük olan üç şeriâte aid münâkahât ahkâmını camî bir kanûn yapmak emr-i düşvâr ve zamana muhtaç bir mesele olduğuna nazâran bu hususdaki hal-i hâzırın bundan sonra dahi pek çok zaman devam edeceğine şüphe yoktur.)

(İşte bu sebepten dolayıdır ki acîzleri dahi hükm-i zamanı ve mukteziyât-ı meşrûtiyeti asla hatırdan çıkarmadığım halde devr-i istibdâddan

devr-i meşrûtiyete müdevver ve geçmiş zamanlara lâyük bir mesele hakkındaki müteâlatımı -Rum Patriki Üçüncü Yuvakim Efendi Hazretlerinin izhâr buyurdukları arzu üzerine - beyân etmeği vezâifden ad eyledim.)

Dar'ül-fünûn-ı Osmani Fahri Muâlimmi Esbâk Sisam Bey

Yanko Vitinos